

DOI: 10.31548/hspedagog14(3).2023.61-68

УДК 378.016:34:005.941

**СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ "ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЗДІБНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ": ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ****КОЗИЦЬКА В. В.**, магістр 2-го року навчання гуманітарно-педагогічного факультету, спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки», освітня програма «Педагогіка вищої школи»E-mail: tori_kozytska@ukr.net**СОПІВНИК Р. В.**, доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки

Анотація. У статті окреслено основні положення щодо поняття «організаторські здібності» як важливої умови підготовки майбутніх фахівців правознавчої сфери; здійснено аналітичний огляд наукових думок відомих дослідників з обраної нами для дослідження проблеми. У ході висвітлення теми нашої наукової розвідки ми з'ясували, що одними з провідних та важливих компонентів організаторських здібностей є гнучкість розуму разом із творчою уявою особистості та високий рівень розвитку волі. Саме тому процес професійної підготовки майбутніх працівників правознавчої сфери вимагає докорінного переосмислення усієї системи навчання та виховання, оновлення змісту навчальних програм, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації її життєдіяльності, створення сприятливих умов для самореалізації у різноманітних видах діяльності. Визначено, що ефективність організаторської діяльності майбутнього фахівця з правознавчої справи визначатиметься спеціальними теоретичними знаннями та практичними вміннями. Досліджуючи специфіку формування організаторських здібностей майбутніх правознавців, зазначимо, що вони можуть виявлятися лише на основі практичної діяльності, тому під час навчання закладах вищої освіти є можливість цілеспрямованого стимулювання її формування в процесі навчально-виховного процесу. Організаторські здібності майбутніх фахівців правознавчої сфери формуються у процесі навчальних занять, які мають свою специфіку та під час проходження практики.

Ключові слова: лідер, організаторська діяльність, організаторські здібності, особистість, професійна діяльність.

Актуальність (Introduction). Сучасні умови щодо підготовки майбутніх фахівців у будь-якій галузі діяльності формують якісно нові вимоги до організаторської діяльності особистості загалом та керівників зокрема, яка складається з трьох необхідних компонентів: загальних здібностей (вони необхідні, але недостатні), специфічних властивостей (без них немає організатора) й індивідуальних відмінностей, які дають змогу окреслити типи організаторів [1].

Актуальність дослідження підтверджує той факт, що процес професійної

підготовки майбутніх працівників правознавчої сфери вимагає докорінного переосмислення усієї системи навчання та виховання, оновлення змісту навчальних програм, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації її життєдіяльності, створення умов для самореалізації у різноманітних видах діяльності. Всебічно і гармонійно сформована особистість є метою цивілізованого суспільства, а отже, основною метою навчально-виховного процесу є всебічний розвиток та виховання майбутніх правознавців через

формування в них організаторських здібностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications).

Питанням проблеми формування та розвитку організаторських здібностей присвячено чимало наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значний внесок у висвітлення як теоретичних, так і практичних питань організаційної діяльності та організаторських здібностей зробили представники класичної філософії (Ф. Бекон, Г.В.Ф. Гегель, Д. Локк, М. Монтень, Платон, Сократ, Г. Спенсер, Й. Фіхте, Г. Шелінг, Д. Юм), праксеології (Т. Котарбінський, Т. Пщоловський), тектології (О. Богданов). Питанням формування та розвитку організаційних або ж лідерських якостей присвячені наукові дослідження Б. Ананьева, М. Боришевського, О. Ілліної, В. Моляко, В. Татенка та ін. Як предмет психологічного дослідження організаторські здібності знайшли своє висвітлення в працях відомого українського ученого Л. Уманського та його наукової школи (С. Саричев, О. Чернишов та ін.).

Мета (Purpose). Мета – з'ясувати сутність поняття «організаторські здібності» як однієї з важливих якостей підготовки майбутніх правознавців; проаналізувати зміст та умови розвитку організаційних здібностей майбутніх працівників правознавчої сфери.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано такі теоретичні методи як: системний аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних даних, вивчення філософської, управлінської, педагогічної та психологічної літератури.

Результати (Results). Проблема

формування організаторських здібностей була предметом дослідження в різні періоди соціально-економічного розвитку суспільства. До початку 20-х років ХХ століття у вітчизняній науковій літературі окремі аспекти проблеми особистості організатора й організаторських здібностей обговорювалися в контексті впливу однієї особистості на іншу і аналізувалися в релігійно-ідеалістичному плані або вивчалися в контексті філософсько-психологічної дискусії на тему глобальної гуманітарної проблеми «особистості і мас», «ролі особистості в історії» [6, с. 112].

У радянський період питання організаторської діяльності й організаторських здібностей активізують навколо себе науковий пошук переважно у зв'язку з актуалізацією проблем дитячого лідерства, а також питань управління підприємствами. Наприкінці 50-х років ХХ ст. активізувався науковий інтерес психологів до феномена здібностей людини, зокрема організаторських здібностей.

Суб'єктивно-психологічний напрямок дослідження проблем організаторських здібностей особистості набув свого розвитку у роботах А. Ковальова, В. М'ясищева, Л. Уманського, Я. Коломінського. Науковці дотримуються думки, що організаторська діяльність вимагає знання тієї справи, яка є для неї об'єктом високого рівня інтелекту (спостережливості, гнучкості розуму, творчої ініціативи), певних характерологічних якостей особистості (захопленості справою, відповідального до неї ставлення, знання людей і вмілого підходу до них, рішучості і твердості волі) [6, с. 112].

У структурі організаторських здібностей учені пропонують виділяти «провідні» (основні) та «опорні» здібності. До провідних компонентів організаторських здібностей вони відносять:

- гнучкість розуму в сполученні з

творчою уявою (що виявляється в спритності і винахідливості, умінні навіть у важких умовах знайти вихід);

- високий рівень розвитку волі (особливо сміливості, рішучості і твердості).

Розвиток організаторських здібностей можливий, на думку учених, на базі основної «опорної» здібності – специфічної спостережливості (інтелектуальної якості особистості, яка проявляється в здатності чітко орієнтуватися в якостях людей та їхніх можливостях) [6, с. 112].

У працях відомого вченого, згаданого нами вище, Л. Уманського здійснено розробку питань формування організаторських здібностей

На основі аналізу узагальнених психологічних даних Л. Уманський визначив структуру якостей і здібностей особистості доброго організатора, яка має включати такі елементи:

1. Якості спрямованості особистості (цілеспрямованість, принциповість, безкорисливість, правдивість, колективізм та ін.).

2. Підготовленість до діяльності (цільова чи організаторська).

3. Загальні якості (товариськість, практичний розум, спостережливість, працездатність, активність, ініціативність, наполегливість, організованість, самостійність, самовладання).

4. Специфічні властивості (організаторська інтуїція (психологічна вибірковість, практично-психологічний розум, психологічний такт), здатність до емоційно-вольового впливу (суспільна енергійність, вимогливість, критичність), схильність до організаторської діяльності, яка включає потребу в організаторській роботі, самостійне включення в роботу, задоволеність у процесі організаторської діяльності тощо).

5. Індивідуальні характеристики організаторських здібностей (діапазон

діяльності, віковий діапазон, стиль керівництва, стиль діяльності) [5, с. 78–79].

Представники соціально-психологічного напрямку Л. Карамушка, Л. Орбан-Лембрик, Я. Шкурко у своїх наукових розробках зосередили увагу на вивченні впливу організаторських здібностей керівника на якість міжособистісної ділової взаємодії.

Л. Орбан-Лембрик у структурі особистості здібного організатора виділяє такі компоненти:

1. *Психологічна вибірковість* – здатність співпереживати, виявляти високу чутливість і сприйнятливості в описі та демонструванні психологічних об'єктів; оперативно й адекватно характеризувати психологічні особливості людей; виявляти вибіркочну психологічну пам'ять і спостережливість у бесідах, у розв'язанні управлінських завдань; виявляти схильність до психологічного аналізу, пояснення поведінки та вчинків інших людей і власних; глибоку переконаність у силах, здібностях та можливостях групи людей; подумки ставити себе в психологічну ситуацію іншої людини, міркувати «з її поглядом».

2. *Практично-психологічний розум* – здатність: розподіляти обов'язки групової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей людей; оперативно орієнтуватися в ситуаціях, які вимагають практичного застосування знань у розв'язанні проблем «справи – люди», «люди – справи»; виявляти винахідливість у застосуванні психологічного стану, настрою людей за певних умов життя та діяльності; викликати стимулюючі мотиви діяльності, знаходити шляхи та способи зацікавлення людей справою, використовувати моральні та матеріальні стимули цієї зацікавленості; враховувати відносини, особисті симпатії, антипатії, психологічні відмінності людей під час групування їх для виконання спільної діяльності; навчатися при формуванні організаторських

знань, навичок, умінь щодо пристосування психологічних особливостей людей до вимог діяльності; розв'язувати практичні проблеми крізь призму наявних людських можливостей (це є результатом вибіркової пам'яті та здатності розуму керівника, а також виявом його практичності й реалістичності).

3. *Психологічний такт*. Особливістю цього феномену є почуття міри у відносинах і взаємодії з людьми, відсутність якого долає межі, за якими руйнуються оптимальні відносини керівника з підлеглим. Психологічний такт можна розвивати за допомогою мовної адаптації до різних людей, відсутності «мовленнєвого шаблону», комунікативної винахідливості під час першого знайомства тощо; індивідуалізації спілкування з людьми на основі врахування їх установлених індивідуально-психологічних особливостей; розвитку почуття ситуації; врахування зовнішніх обставин, які впливають на взаємини індивідів; вияву чуйності, уважності, співчуття до людей; простоти, природності у спілкуванні, здатності бути самим собою у стосунках з людьми; почуття справедливості, вияву об'єктивності у ставленні до підлеглих та колег, здатності засвідчити й довести цю об'єктивність.

4. *Суспільна енергійність* – це емоційно-мовленнєвий вплив, який виявляється в різних емоційних формах мовлення: членуванні фрази, інтонації, у наголосах та паузах; вольове спонукання, яке реалізується в мовленнєвій, мімічній та пантомімічній формах (жести, погляд, поза, вираз обличчя). Володіння мовленнєвою функцією вольового спонукання виражається у здатності організатора користуватися різними словесними формами: проханням, побажанням, порадою, закликком, переконанням, навіюванням, вимогою, розпорядженням, наказом тощо [7, с. 212].

Суспільну енергійність характеризують такі показники:

– здатність впливати на людей своїм ставленням до них, а також до справ, подій;

– логічна переконливість впливу словом та ділом, уміння реалізувати логічну послідовність у мовленнєвій та практично-діяльній формах;

– практично-діяльна форма впливу, яка виявляється у здатності організатора продемонструвати зразок виконання справи, яку він доручає іншим, тобто здатність впливати особистим прикладом;

– впевненість у своїх силах, віра в здійсненність справи, оптимізм, бадьорість духу;

– здатність оптимально обрати момент вирішального впливу, сміливість, наполегливість у важкій ситуації, здатність до ризику.

5. *Вимогливість* як наявність у керівника високих потреб, запитів і спонукання підлеглих до неухильного виконання рішень, досягнення цілей. Виражається в таких показниках:

– сміливість пред'явлення вимог;

– постійність, усталеність, неепізодичність вимог;

– гнучкість пред'явлення вимог з урахуванням конкретної ситуації;

– самостійність, невимушеність вимог;

– категоричність вимог;

– різноманітність форм вияву вимог, особливо здатність подати їх у формі жарту, дотепного зауваження, сарказму;

– індивідуалізація вимог залежно від постійних і тимчасових психологічних особливостей та стану людей. Вимогливість застерігає від непередбачуваних ситуацій у трудовому процесі.

6. *Критичність* як здатність аналітично ставитися до дійсності, конкретних справ виявляється в таких аспектах:

– критична спостережливість (уміння побачити та виокремити недоліки);

- самостійність (посилання на власні оцінні спостереження) критичності;

- мобільність критичного аналізу;
- логічність та аргументованість критичних зауважень

- прямота та сміливість критичності (без скарг та критиканства);

- глибина та істотність критичних зауважень по суті;

- постійність, неепізодичність критичних висловлювань про недоліки стану справ та про дії людей (без присіпковості та в'їдливості);

- доброзичливість критичності.

7. *Схильність до організаторської (управлінської) діяльності.* Її засвідчують такі показники:

- спонтанне, самостійне входження в організаторську діяльність;

- перебирання на себе ролі організатора та відповідальності за роботу інших людей у важких та несприятливих умовах;

- потреба в організаторській діяльності, усталене, безкорисливе прагнення та готовність до неї;

- природність входження в організаторську діяльність;

- невтомність в організаторській роботі;

- емоційно-позитивне самопочуття під час її виконання;

- незадоволеність, нудьга без організаторської діяльності;

- здатність побачити необхідність в організаторській діяльності за обставин, які наочно її не вимагають [7, с. 213–216].

Зважаючи на специфіку підготовки майбутніх правознавців, тобто потребу широкої та ґрунтовної фундаментальної підготовки, яка дозволить у майбутньому освоювати нові напрями професійної діяльності, створюватиме умови для різноманітного використання фахівців і постійного вдосконалення їх-

ньої діяльності, зазначимо, що надзвичайно важливою умовою під час навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти є розвиток організаторських здібностей майбутніх правознавців.

На нашу думку, майбутніх фахівців правознавчої сфери, як і будь-який керівних інших сфер діяльності, повинен мати певні риси організованості: визначення особистих пріоритетів та цілей, що відповідають завданням установи освіти; розумний розподіл власного робочого часу; продуктивна робота з документами; вміння ефективно вирішувати адміністративні питання; вміння опрацьовувати різнопланову інформацію; виділення важливих для діяльності моментів без надлишкової деталізації; здатність працювати в умовах значного фізичного та психологічного навантаження тощо.

Надзвичайно важливі для організаторської діяльності майбутніх правознавців і такі риси характеру, як вимогливість і тактовність. Важливими для професійної діяльності є також простота, природність у поведінці, вольові риси характеру (енергійність, самоволодіння, рішучість та ін.). Окрім того, майбутній правознавець має вміти організовувати роботу; ставити конкретні завдання щодо організації діяльності колективу; організовувати ефективну роботу підлеглих працівників [2, с. 133].

Талановитий організатор характеризується гострою спостережливістю, завдяки чому він швидко і точно оцінює людей. Він розглядає цю особливість особистості як опору властивість організаторських здібностей.

Необхідність розвивати організаторські та лідерські якості висвітлюється в наукових дослідженнях В. Романа, який організаторські здібності розглядає як соціально-психологічні якості особистості, необхідні для здійснення організаційно-управлінської підструк-

тури професійної діяльності. У структуру організаторських здібностей керівника учений включає такі якості:

- 1) сміливість, рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, уміння виділяти головне, прогнозувати наслідки прийнятих рішень;
- 2) самостійність;
- 3) почуття відповідальності за свої вчинки;
- 4) організованість, планомірність у роботі;
- 5) домінування в мотиваційній сфері соціально значущих мотивів досягнення успіху в роботі [3].

Організаторські здібності включають:

- проникливість, яка має на увазі вміння «зчитувати» емоційний стан людей і визначати їх психологічну сумісність, тактовність, почуття міри, психологічні знання про взаємини;
- виражені емоційно-вольові якості, такі як активність, вимогливість, критичність, адекватність, розважливість, рішучість;
- схильність до керівництва, яка включає мотивацію, особистісні характеристики, спеціальну освіту.

Професійна підготовка майбутніх правознавців – це сукупність організаційних і психолого-педагогічних заходів, які спрямовані на підвищення ефективності навчально-виховного процесу з метою отримання випускниками глибокої фундаментальної підготовки й максимальної їхньої адаптації до майбутньої конкретної професійної діяльності. Організаторські здібності майбутніх правознавців повинні проявлятися у двох видах: по-перше, у здатності організувати колектив, згуртувати його, надихнути на вирішення важливих завдань, надавши йому розумну ступінь ініціативи і самостійності, по-друге, у здатності правильно організувати власну роботу. Організація своєї роботи передбачає акуратність і чіткість, уміння

правильно планувати її і здійснювати самоконтроль. У досвідчених фахівців правознавчої сфери виробляється своє рідне почуття часу – уміння правильно розподіляти роботу в часі, укладатися у визначені терміни.

Висновки і перспективи (Discussion). Організаторські здібності – це здібності організувати власну діяльність і діяльність підлеглих, згуртувати членів колективу як інструмент вирішення виробничих завдань, а також розвитку особистості. Перспективами подальших досліджень убачається висвітлення специфіки формування та розвитку організаторських здібностей у майбутніх працівників інших сфер діяльності, наприклад, майбутніх педагогів, військових тощо.

Список використаних джерел:

1. Васильченко Л. Управлінська культура керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://osvita.ua/school/manage/1181/>. (дата звернення: 25.08.2023).
2. Дяков С. І. Особливості формування професійної компетентності майбутніх офіцерів інженерних військ у ході самостійної підготовки. *Вісник Черкаського університету. Серія :Педагогічні науки*. 2016. № 9. С. 132–138.
3. Іллєна О.В. Проблема умінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя, в історії педагогічної думки. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1823/1/03iovipd.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).
4. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навчальний посібник. Київ: Міленіум. 2003. 344 с.
5. Малюська В.А. Лідерські якості керівника – умова ефективного функціонування трудового колективу URL: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007

[/Economics/19960.doc.htm](#) (дата звернення: 15.08.2023).

6. Мотозюк Л.М. Формування організаторських здібностей у майбутніх керівників прикордонних підрозділів (психологічний аспект): автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.09. Хмельницький, 2006. 20 с.

7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ : Либідь, 2004. 576 с.

References

1. Vasylenko L. Management culture of the head of the school in the system of postgraduate pedagogical education. [Upravlins'ka kul'tura kerivnyka shkoly v systemi pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity]. Available at: <http://osvita.ua/school/manage/1181/>

2. Dyakov S. I. (2016). Peculiarities of the formation of professional competence of future officers of engineering troops during independent training. Herald of Cherkasy University. Series: Pedagogical sciences. [Osoblyvosti formuvannya profesynoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv inzhenernykh viys'k u khodi samostiynoyi pidhotovky]. No. 9. P. 132–138.

3. Illina O.V. The problem of skills necessary for the teacher's organizational activity in the history of

pedagogical thought. [Problema umin', neobkhidnykh dlya orhanizators'koyi diyal'nosti vchytelya, v istoriyi pedahohichnoyi dumky]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/1823/1/03iovipd.pdf/>

4. Karamushka L.M. (2003). Psychology of management: Study guide. [Psykhohihiya upravlinnya: Navchal'nyy posibnyk]. Kyiv: Millennium. 344 p.

5. Malyuska V.A. Leadership qualities of the manager - a condition for the effective functioning of the labor team. [Liders'ki yakosti kerivnyka – umova efektyvnoho funktsionuvannya trudovoho kolektyvu]. Available at: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/19960.doc.htm

6. Motozyuk L.M. (2006). Formation of organizational abilities in future heads of border units (psychological aspect) [Formuvannya orhanizators'kykh zdibnostey u maybutnikh kerivnykiv prykordonnykh pidrozdiliv (psykhohichnyy aspekt)]: author's abstract. thesis ... candidate psychol. Sciences: specialist 19.00.09. Khmelnytskyi, 20 p.

7. Orban-Lembryk L.E. (2004). Social psychology: Textbook: In 2 books. Book 1: Social psychology of personality and communication. [Sotsial'na psykhohihiya: Pidruchnyk: U 2 kn. Kn. 1: Sotsial'na psykhohihiya osobystosti i spilkuvannya]. Kyiv: Lybid, 576 p.

THE NATURE AND STRUCTURE OF THE CONCEPT «ORGANIZATIONAL ABILITIES OF FUTURE LEGAL SCHOLARS»: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS

Kozytska V. V., Sopivnyk R. V.

Abstract. *The article outlines the main provisions regarding the concept of "organizational abilities" as an important condition for the training of future specialists in the legal field; an analytical review of the scientific opinions of well-known researchers on the problem, chosen by us for research, was carried out. In the course of covering the topic of our scientific research, we found out that one of the leading and important components of "organizational abilities" is the flexibility of the mind along with the creative imagination of the individual and a high level of willpower development. That is why the process of professional training of future workers in the field of law requires a radical rethinking of the entire system of education and upbringing, updating the content of educational programs, forms and methods of spiritual formation of a person based on the humanization of his life, creating favorable conditions for self-realization in various types of activities. It was determined that the effectiveness of the organizational activity of the future legal scholars will be determined by special theoretical knowledge and practical skills. Investigating the specifics of the formation of organizational abilities of future attorneys, we note that they can be manifested only on the basis of practical activities. Therefore, while studying in higher education institutions, there is a possibility of purposeful stimulation of its formation in the course of the educational process. Organizational abilities of future specialists in the field of legal science are formed in the process of training sessions, which have their own specificity, and during the practice.*

Key words: *leader, organizational activity, organizational abilities, individual, professional background/activity.*